

University of Groningen

"De Rode Jehova's"

Voerman, Gerrit

Published in:

Jaarboek 1986 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1987

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Voerman, G. (1987). "De Rode Jehova's": een geschiedenis van de Socialistische Partij. In *Jaarboek 1986 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen* (blz. 124 - 150). Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

DE "RODE JEHOVA'S"; EEN GESCHIEDENIS VAN DE SOCIALISTIESE PARTIJ

G. Voerman

"De schoenenindustrie mag ons wel dankbaar zijn. Wij hebben de afgelopen vijftien jaren meer schoenzolen versleten dan de politici van alle andere partijen bij elkaar", aldus Hans van Hooft, voorzitter en lijsttrekker van de Socialistische Partij (SP) aan de vooravond van de Kamerverkiezingen in mei 1986.(1) Inderdaad behoorden noeste aktievoering en naarstige colportage met het partijorgaan tot de wezenskenmerken van de SP, die in de loop der jaren haar leden de bijnaam "Rode Jehova's" hadden opgeleverd.(2) In dit artikel wordt getracht een beeld te geven van deze voor Nederlandse begrippen bijzondere partij, die van huis uit maoïstisch zich ontwikkelde tot een "ouderwets degelijke"(3) socialistische partij en die een ogenschijnlijk grenzeloos aktivisme koppelde aan een populistische instelling.

In het onderstaande zal eerst de voorgeschiedenis van de SP worden geschetst (paragraaf 1). De oorsprong van de SP, die formeel gezien pas in 1972 werd gevormd, gaat terug op de tweespalt tussen de Sovjet-Unie en China aan het begin van de jaren zestig. De positiebepaling van de CPN in dit conflict leidde tot het ontstaan van een maoïstische oppositie binnen deze partij. Nadat enige aspecten van het maoïsme zijn toegelicht die van belang zijn voor een goed begrip van de SP (paragraaf 2), komt vervolgens de scheuring binnen de Kommunistische Eenheidsbeweging Nederland (marxistisch-leninistisch) en het ontstaan van de SP aan de orde (paragraaf 3). Daarna zal uitgebreid worden ingegaan op het maoïstische gehalte van de SP (paragraaf 4) en de "demaioïsatie" van de partij in de tweede helft van de jaren zeventig (paragraaf 5). De aan het maoïsme ontsproten populistische inslag bleef betrekkelijk onberoerd door deze heroriëntatie (paragraaf 6). Tenslotte zal aandacht worden besteed aan de partijstructuur van de SP en haar organisatorische en electorale ontwikkeling (paragraaf 7).

1. voorgeschiedenis

sino-soviet controverse

De bakermat van de SP is gelegen in het conflict tussen de Sovjet-Unie en de Volksrepubliek China, dat aan het begin van de jaren zestig de internationale communistische beweging splitste. De openlijke breuk tussen beide grootmachten gaf in vele communistische partijen die op Moskou waren georiënteerd, de aanzet tot de vorming van Peking welgezinde, maoïstische oppositiegroeperingen.

Aan de Sino-Sovjet controverse lagen grote politieke en ideologische meningsverschillen ten grondslag. In het algemeen voelde de Sovjet-Unie zich door de opkomst van China in haar overheersende positie in de communistische wereld bedreigd. China daarentegen was ervan overtuigd dat

Moskou haar revolutionaire principes had verkwanseld omwille van internationale erkenning. De destalinisatiepolitiek van Chroesjtsjov werd fel gehekeld. Diens ideologische innovaties aan het eind van de jaren vijftig werden door Mao smalend als "pseudo-communistische dwalingen" afgedaan. De proclamatie van de mogelijkheid het socialisme langs vreedzame, parlementaire weg te bereiken, waardoor gewelddadige revoluties vermeden konden worden, en de vreedzame coëxistentie met de Verenigde Staten druisten volgens Peking in tegen het leninisme. In de ogen van Mao zou deze revisionistische koers van Chroesjtsjov slechts leiden tot herstel van de kapitalistische verhoudingen in de Sovjet-Unie.

de CPN tussen Moskou en Peking

In het conflict tussen beide communistische zwaargewichten schaarde het merendeel van de communistische partijen zich achter de Sovjet-Unie. Ook de CPN, die al tientallen jaren aan de leiband van Moskou liep, steunde Chroesjtsjov aanvankelijk, maar nam later toch enige afstand van de Sovjet-Unie.⁽⁴⁾ In een rede die partijsecretaris De Groot in juli 1963 in het partijbestuur hield, werd de algemene lijn van de Communistische Partij China afgewezen. Tegelijkertijd kondigde hij echter aan dat de CPN zich voortaan binnen de internationale communistische beweging autonoom, dat wil zeggen los van Moskou, zou opstellen.

Twee jaar later, nadat Chroesjtsjov was afgezet, bestempelde de CPN de Sovjet-Unie zelfs tot eerst-verantwoordelijke voor het schisma binnen de communistische wereldbeweging. De "ultra-linkse" Chinese ideeën werden door De Groot weliswaar nog steeds van de hand gewezen, maar wel gezien als "een straf op rechtse zonden... Het is onmiskenbaar dat de rechtse praktijk van Chroesjtsjov koren op de molen van de Chinese dogmatici heeft gebracht". Volgens de Nederlandse partijleider, die zich in 1965 in eigen kring met een hechter wordende maoïstische oppositie geconfronteerd zag, zou genoegdoening van Moskou aan Peking een nieuw begin voor het internationale communisme kunnen betekenen, "waarbij de voedingsbodem ontnomen kan worden aan het dogmatisme in de Chinese en andere communistische partijen".⁽⁵⁾

maoïstische oppositie

Evenals in andere Westeuropese communistische partijen begonnen in de vroege jaren zestig Peking-georiënteerde leden zich ook in de rijen van de CPN te roeren.⁽⁶⁾ Hoewel de maoïstische oppositie in die tijd nogal verbrokkeld was, klonk haar door de Chinese opvattingen getoonzette kritiek op de CPN eenstemmig. De dissidenten, die zichzelf als de ware marxisten-leninisten beschouwden en zichzelf doorgaans met dit predikaat tooiden (zie schema I), waren van mening dat de CPN uit het rechte orthodoxe spoor was geraakt en geheel naar het voorbeeld van de CPSU tot het revisionisme was vervallen. Vooral de eigen, nationale weg die de CPN naar het socialisme had

uitgezet, moest het ontgelden. Niet via de parlementaire democratie, maar uitsluitend door massa-actie, revolutie en dictatuur van het proletariaat zou het communisme kunnen worden bereikt. Verder was de oppositie eens-gezind in haar veroordeling van Chroesjtsjov en haar verdediging van Stalin en Mao.

Het optreden van de Kameraden-groep, zo geheten naar het gelijknamige blad dat zij uitgaf, luidde in 1962 het begin in van de maoïstische oppositie binnen de CPN. Enige tijd later, ten tijde van het 21e congres van de CPN in maart 1964, ontstonden binnen deze partij het Marxistisch-Leninistisch Centrum Rotterdam (MLCR) en een groepering in Amsterdam rond het blad De Rode Vlag. Hoewel de CPN zich in het midden van de jaren zestig steeds meer distancieerde van de Sovjet-Unie en zelfs enig begrip kon opbrengen voor de Chinese opstelling, bleef binnen de eigen gelederen de geest van het maoïsme uit de fles. Ogenschijnlijk werd de oppositie zelfs hechter toen de Kameraden-groep en het MLCR in maart 1965 samensmolten tot het Marxistisch-Leninistisch Centrum Nederland (MLCN). De Amsterdamse oppositio-nelen rond De Rode Vlag hielden zich afzijdig van deze fusie.

Het MLCN, dat voornamelijk jonge arbeiders organiseerde, bleef voor een deel verdekt binnen de CPN opereren in de hoop van binnen uit de partijlijn te kunnen beïnvloeden. Na verloop van tijd verlieten steeds meer leden door royementen gedwongen de CPN, waardoor het MLCN langzamerhand buiten de CPN kwam te staan. Tot openlijke partijvorming ging men pas aan het eind van de jaren zestig over. Harmsen vermoedt hierin de hand van China, waarmee het Centrum betrekkingen onderhield.(7)

Het MLCN kan worden beschouwd als de organisatorische voorloper van de SP (zie schema I). Tussen beide groeperingen bestond eveneens een ideologische verwantschap, hetgeen blijkt uit het beginselprogramma dat op het eerste congres van het MLCN in oktober 1968 werd aangenomen.(8) Hierin waren naast de gebruikelijke schimpscheuten aan het adres van de CPN en de Sovjet-Unie eigenlijk voor het eerst een aantal ideologische opvattingen van Mao formeel overgenomen. De activistische, op de praktijk gerichte interpretatie van het MLCN van deze denkbeelden, die hoofd-zakelijk waren ontleend aan Het Rode Boekje van partijvoorzitter Mao dat toendertijd in Nederland enige populariteit genoot, preludeerde enigszins op de uitleg die de SP er later aan zou geven.

Tegen het einde van de jaren zestig werd het MLCN meer en meer een studentenaangelegenheid. Toen men zich aan de universiteiten begon te roeren verwachtte Nico Schrevel, de voorman van het Centrum, het socialistische heil niet langer van de arbeiders, maar van de studenten. Het proletarische gehalte verwaterde zienderogen en het MLCN vervreemde zich van haar oorspronkelijke achterban. Nadat later de koers opnieuw werd verlegd, stapte de oude Kameraden-groep op en richtte de Marxistisch-Leninistische Partij Nederland (MLPN) op. Degenen die overbleven, voor-namelijk studenten(9), besloten in januari 1970 tot de vorming van de Kommunistische Eenheidsbeweging Nederland/marxistisch-leninistisch (KENml), om uitdrukking te geven aan hun streven naar eenheid van de marxisten-leninisten in Nederland.

Schema I: Stamboom van het Nederlandse maoïsme (1962-1987)
Volledigheid is nagestreefd maar kan niet worden gegarandeerd.
Bron: G. Harmsen, Nederlands Kommunisme, Nijmegen, 1982,
blz. 292-293; E. Leitsman, "Maoïsme in Nederland" in: Haagse
Post, 18 april 1981, blz. 6-12.

lijst van gebruikte afkortingen

BNML	-	Bond van Nederlandse Marxisten-Leninisten
CPN	-	Communistische Partij van Nederland
GML	-	Groep Marxisten-Leninisten
KAO	-	Kommunistische Arbeidersorganisatie
KAOml	-	Kommunistische Arbeidersorganisatie (marxistisch-leninistisch)
KENml	-	Kommunistische Eenheidsbeweging Nederland (marxistisch-leninistisch)
K'groep	-	Kameraden-groep
KKB	-	Kommunisten Kring Breda
KKRml	-	Kommunisten Kring Rijnmond (marxistisch-leninistisch)
KOROml	-	Kommunistische Organisatie Rotterdam en Omstreken (marxistisch-leninistisch)
KPNml	-	Kommunistische Partij Nederland (marxistisch-leninistisch)
MLCN	-	Marxistisch-Leninistisch Centrum Nederland
MLCR	-	Marxistisch-Leninistisch Centrum Rotterdam
MLPN	-	Marxistisch-Leninistische Partij Nederland
RH	-	Rode Hulp
RJ	-	Rode Jeugd
RJml	-	Rode Jeugd (marxistisch-leninistisch)
SP	-	Socialistische Partij

2 ideologische achtergronden

Enkele aspecten van het maoïsme, de op de Chinese omstandigheden toegesneden variant van het marxisme-leninisme, zijn in het kader van de Sino-Sovjet controverse al aangestipt. Hier zal worden ingegaan op een belangrijke paradox binnen het "denken van Mao" die zijn uitwerking op de Nederlandse epigonen niet miste, namelijk de tegenstelling tussen de leninistische conceptie van de revolutionaire voorhoedepartij en het populistische vertrouwen in de revolutionaire potenties van de volksmassa's.(10)

Ten aanzien van de verhouding tussen avant-garde en massa nam Mao een nogal ambivalente houding in. Enerzijds geloofde hij in de revolutionaire potenties van het volk, anderzijds erkende hij de noodzaak van een voorhoedepartij. "Wij moeten op de massa vertrouwen, wij moeten op de partij vertrouwen - dit zijn twee fundamentele beginselen"(11), aldus de Chinese partijvoorzitter in Het Rode Boekje. Mao's leermeester Lenin was in deze kwestie veel ondubbelzinniger. Hij wantrouwde de spontaniteit van de arbeidersklasse (laat staan de volksmassa's) grondig en meende dat deze het juiste proletarische bewustzijn slechts van buitenaf kon worden bijgebracht door de revolutionaire voorhoedepartij, die de leidende rol in de klassenstrijd moest vervullen.

Hoewel Mao eveneens van mening was dat de communistische partij "de leidsman van de massa" is(12), werd bij hem de noodzaak van een revolu-

tionaire elite getemperd door zijn vertrouwen in het volk. In de stijl van het 19e eeuwse Russische populisme dichtte Mao aan het volk een "onbegrensde scheppingskracht" toe en bespeurde hij in de massa's "een reusachtige voorraad nuchtere en positieve denkbeelden ten opzichte van het socialisme"(13), waarvan men veel kon leren. De revolutionairen werden door Mao opgeroepen zich onder te dompelen in het volk, het te dienen en aandachtig te luisteren naar "de stem van de massa".(14)

De spanning binnen het maoïsme tussen leninisme en populisme lijkt door Mao te zijn overbrugd door de conceptie van de "massa-lijn". In dit leerstuk wordt de noodzaak van revolutionair leiderschap op dialectische wijze verbonden met de plicht naar het volk te luisteren:

"In alle praktische werkzaamheden van onze Partij moet elke vorm van correct leiderschap uit het midden van de massa voortkomen en op de massa gericht zijn. Dat wil zeggen: neem de denkbeelden van de massa (verstrooide en onsamenvangende denkbeelden), concentreer ze (verander ze door studie in geconcentreerde en samenhangende denkbeelden), breng ze dan weer onder de massa en propageer en verklaar ze, maak ze weer tot denkbeelden van de massa en zorg dat de massa eraan vasthoudt en ze daadwerkelijk tot uiting brengt, en beproef de juistheid van deze denkbeelden in de door de massa gevoerde acties. Concentreer dan op-nieuw wat onder de massa leeft en houd het vast en voer het uit. Zo zullen onze denkbeelden in een eindeloze kringloop, keer op keer juister, levenskrachtiger en rijker worden. Dit nu is de Marxistische theorie omtrent kennis."(15)

Waar de leninistische en populistische component lijnrecht tegenover elkaar stonden inzake de verhouding tussen partij en volk, versterken zij elkaar in de activistische inslag van het maoïsme. Bij voortdurend wekt Mao in zijn geschriften zijn aanhangers op tot revolutionair handelen. Het "primaat van de praktijk", gekoppeld aan de populistische verheerlijking van het volk, leidde echter wel tot een enigszins geringschattende houding tegenover intellectuelen. Mao was hier zelf voor mede verantwoordelijk gezien zijn meermalen beleden antipathie voor intellectuelen. Tegenover een overmaat aan studie en theorie werd door de partijvoorzitter de louterende en opvoedende werking van de lichamelijke arbeid gesteld.

3. ontstaan van de PSP

het voorspel van de KENml

Met de oprichting van de KENml in januari 1970 begint in feite eveneens de geschiedenis van de SP. De SP, die deze benaming pas in oktober 1972 zou aannemen, zette namelijk in het algemeen de theoretische lijn en het

praktische werk van de KENml voort. Op haar beurt was de Eenheidsbeweging in velerlei opzicht de voortzetting van het MLCN. Haar beginsel-program was vrijwel identiek aan dat van het Centrum.(16) Maar anders dan haar voorganger paste de Eenheidsbeweging het principe van de "massa-lijn" met grotere voortvarendheid in de praktijk toe. Geheel in overeenstemming met Mao's directieven, die in Het Rode Boekje de revolutionairen had aanbevolen zich in de eerste plaats te bekommeren om de strijd van het volk om de primaire levensbehoeften, ging de KENml acties ondernemen tegen bijvoorbeeld slechte woonomstandigheden of lage lonen. Speciale organisaties die zich bezig hielden met deze concrete belangen-behartiging, in maoïstisch jargon "massa-organisaties" genoemd, werden uit de grond gestampt. Zij moesten de KENml toegang tot de arbeidersklasse verschaffen. Een voorbeeld hiervan is "Arbeidersmacht", een aktiecomité gelieerd aan de KENml, dat zich in de Rotterdamse havenstaking van augustus 1970 opwierp tot spreekbuis van de stakende arbeiders en de Eenheidsbeweging daarmee enige publiciteit bezorgde.

studenten

Ook het werk onder de studenten werd door de KENml geïntensiveerd.(17) De tijd hiervoor leek gunstig, gezien de impasse waarin de studenten-beweging na 1969 verkeerde. Teleurgesteld over het verloop van de studentenstrijd ging een aantal activisten zich oriënteren op de arbeiders-beweging. Via de Marxistisch-Leninistische Studentenbond (MLS), een "massa-organisatie" die in april 1970 was opgericht, poogde de KENml hierop in te spelen. Met name in Nijmegen en Tilburg slaagde de KENml erin enig vat op de studenten te krijgen.(18) Van een grootscheepse toeloop van studenten naar de KENml was evenwel geen sprake.(19)

Eenmaal lid geworden van de Eenheidsbeweging wachtte de studenten een strak regime. Het lidmaatschap van de KENml (en later van de SP) was beslist geen sinecure, integendeel. Geruggesteund door de theorieën van Mao drong de leiding van de KENml er bij de studentenleden op aan om hun "geprivilegieerde" posities op te geven en de fabriek in te gaan om zo te worden opgevoed "tot goede kommunisten met een onwrikbaar proletarisch klasse-standpunt".(20) De oproep bleef niet zonder gehoor: in het begin van de jaren zeventig verruilde een aantal studenten de universiteit voor de fabriek om van de arbeiders te kunnen leren.

Wekt deze vrijwillige overgang van studenten die veelal deel hadden uitgemaakt van de betrekkelijk ongeorganiseerde, spontane democratiseringsbeweging naar een zeer gecentraliseerde, gedisciplineerde en dogmatische organisatie als de KENml al enige bevreemding, nog raadselachtiger is het fenomeen dat deze jongeren, niet zelden afkomstig uit "kringen van de gegoede burgerij of zelfs het grootkapitaal"(21), zich vaak vol overgave in deze variant op de "Proletkult" stortten.(22) Het lijkt in dit verband niet afdoende te wijzen op de identificatie van de KENml met China, of op haar vermeende revolutionaire

zuiverheid vergeleken met andere linkse partijen. Ook de mening van huidige SP-leden die het fabriekswerk aan den lijve hebben ondervonden, dat het niet meer dan een kwestie van vanzelfsprekendheid was dat zij die voor de arbeiders opkwamen zelf in de fabriek moesten hebben gestaan, is niet geheel bevredigend. Meer inzicht wordt daarentegen verschaft door Joke van Ballegooyen, lange tijd arts in dienst van de SP. In een interview deelde zij mee politiek bewust te zijn geworden toen zij in aanraking kwam met linkse medestudenten, die beseften "dat uiteindelijk de arbeiders degenen waren, die het mogelijk maakten dat zij konden studeren".(23) Het is niet onwaarschijnlijk dat bij deze studenten die de studie voor de fabriek verwisselden en die vaak afkomstig waren uit hogere sociale milieu's, met name dit schuldbesef, in samenhang met de eerder genoemde factoren, een belangrijke drijfveer is geweest.(24)

scheuring in de KENml: het ontstaan van de SP

De komst van nieuwe leden in de loop van 1970 kwam de homogeniteit van de Eenheidsbeweging niet ten goede. Al snel rezen er problemen over de partijorganisatie en over de te voeren strategie. Er vormden zich twee vleugels: een "proletarische" onder leiding van Daan Monjé (die ook lid was geweest van het MLCN) en een meer "intellectuele", die haar thuishaven had aan de Economische Hogeschool in Tilburg, en waarin Kees de Boer, later voorzitter van de KENml, een vooraanstaande positie schijnt te hebben ingenomen.(25) Toen in de zomer van 1971 de conflicten hoog opliepen, werd tot een boedelscheiding besloten. Een meerderheid zette de lijn van de "oude" KENml voort onder de naam Kommunistische Partij Nederland/ Marxisties-Leninisties (KPN/ML). Vanwege haar sektarische karakter werd deze benaming een jaar later gewijzigd in Socialistische Partij.* De overigen gingen - volgens de SP tegen de afspraken in - voort onder de oude naam KENml, hoewel hun opvattingen nogal afweken van hun nominale voor-ganger. De "nieuwe" KENml, die voorlopig afzag van landelijke activiteiten en zich terugtrok op Rotterdam, zou verder geen rol van betekenis meer spelen.(26)

De meningsverschillen tussen SP en KENml betroffen voornamelijk de juiste exegese van de conceptie van de "massa-lijn", waarbij de onderscheiden standpunten in feite de twee polen binnen Mao's denken weerspiegelden. In tegenstelling tot de KENml, die de leninistische voorhoede-component van het maoïsme benadrukte, borduurde de SP - althans verbaal - meer voort op het populistische gedachtengoed, hetgeen vergezeld ging van enig anti-intellectualisme. In de polemiek die op de scheuring volgde, werd door de SP vooral het accent gelegd op Mao's oproep om onder de massa's te gaan werken. Niet de studeerkamer, maar de praktijk was immers de beste leerschool voor volk en revolutionair, want alleen de dagelijkse strijd voor een beter bestaan kon tot het juiste socialistische bewustzijn voeren.

* Om onnodige verwarring te voorkomen wordt in het vervolg uitsluitend van SP gesproken, ook wanneer het de periode 10 oktober 1971 - 22 oktober 1972

betreft, waarin de SP nog KPNml heette.

Geheel in de lijn van de "oude" KENml meende de SP dat studenten slechts achter de lopende band tot het ware proletarische inzicht konden komen. Dat sommige intellectuelen dit niet wilden inzien kwam omdat zij meer voelden "voor het 'moeilijke socialisme', waarin zij aan hun eigen rol een grotere betekenis toekennen".(27)

Door de KENml werd de maoïstische conceptie van de "massa-lijn" nadrukkelijk opgevat als "het principe op basis waarvan de partij haar leidende rol in de klassenstrijd realiseert".(28) Aan de bewuste voorhoede was de taak voorbehouden de onsamenhangende ideeën van het volk tot consistente theorieën om te vormen. De massa's moesten politiek worden opgevoed om hen blijvend voor de socialistische zaak te winnen. De KENml verweet de SP een vulgaire, opportunistische uitleg van de "massa-lijn" doordat zij dit aspect negeerde.

Ondanks de diametraal tegenover elkaar liggende posities die door SP en KENml in de ideologische schermutselingen werden betrokken, lagen de achterliggende bedoelingen minder ver uit elkaar. Want evenals haar tegenstander had ook de SP wel degelijk de bedoeling om uiteindelijk aan de massa's leiding te geven, zoals hieronder zal worden betoogd. Van Zomeren, die jarenlang lid is geweest van de SP, wijst in dit verband op het dubbelzinnige karakter van de maoïstische concepties als "massa-lijn" en "dien-het-volk", want "dat deed je natuurlijk tevens met de bedoeling dat het volk jou zou gaan dienen in de strijd voor het socialisme".(29)

4. de maoïstische periode

beginselen

Anderhalf jaar nadat de SP formeel was opgericht werd op het tweede partijcongres in februari 1974 het beginselprogramma van de partij vastgesteld, dat later in een viertal brochures uitgebreid werd toegelicht.(30) De beginselverklaring bevestigde het standpunt dat de SP in de polemiek met de KENml naar voren had gebracht, en was min of meer een uitwerking van het programma van de "oude" KENml, zij het dat de SP zich nu nadrukkelijker afficheerde als "de partij van de gewone mensen".

In haar beginselen verloochende de SP haar afkomst niet. Ongeveer tien jaar nadat de maoïstische oppositie binnen de CPN de kop had opgestoken, werden door de SP nog dezelfde opvattingen verwoord. Zo beriep de partij zich in de strijd voor het socialisme op het marxisme-leninisme, "verrijkt met het denken van Mao", en was zij ervan overtuigd dat het socialisme niet langs vreedzame weg, via geleidelijke hervormingen kon worden verwesenlijkt. Alleen een gewelddadige revolutie, gedragen door de meerderheid van de bevolking, zou een einde kunnen maken aan het kapitalisme. Van het parlementaire stelsel had de SP dan ook beslist geen hoge dunk. Hoewel het algemeen kiesrecht als een belangrijke verworvenheid van de arbeiders-klasse werd beschouwd, was

de parlementaire democratie niet meer dan een façade voor de dictatuur van het kapitaal. Over de linkse partijen die binnen het systeem functioneren koesterde de SP eveneens geen enkele illusie: de PvdA was niet meer dan een reactionaire partij die objectief gezien een steunpilaar voor het kapitaal vormde, en de CPN was in plaats van het revolutionaire hoofdkwartier van het proletariaat geworden tot een vreedzaam, parlementair verkiezingsapparaat.

het chinese voorbeeld

Tredend in de voetsporen van MLCN en KENml stak ook de SP haar bewondering voor China niet onder stoelen of banken. De partij achtte zich nauw verbonden met de Volksrepubliek en beschouwde de binnen- en buitenlandse politiek van Peking als een "lichtend voorbeeld". De SP hoedde zich ervoor, zo verklaarde zij, de Chinese ervaringen klakkeloos in de Nederlandse situatie toe te passen, maar meende wel veel van China te kunnen leren, "zowel uit de praktische opbouw van het socialisme, als uit de geschriften van Mao Tsetoeng".(31) In De Tribune werd meermalen gewag gemaakt van de wonderen die tijdens de socialistische opbouw onder leiding van Mao aldaar werden verricht. De verheerlijking van China ging samen met een krachtige veroordeling van de revisionistische politiek van de Sovjet-Unie.

Ook op het gebied van de buitenlandse politiek toonde de SP zich geruime tijd een trouw volgeling van Peking. De heroriëntatie na 1970 in het Chinese buitenlandse beleid, waardoor aan het staatsbelang een zwaarder gewicht werd toegekend dan aan revolutionair-ideologische overwegingen, werd in De Tribune als een wijze beslissing van Mao uitgelegd. Nadat de betrekkingen tussen China en de VS aan het begin van de jaren zeventig waren genormaliseerd, werd de Sovjet-Unie zelfs als de gevaarlijkste imperialistische mogendheid gebrandmerkt, vanwege haar agressieve omsingeling van China. Toch werden ook de VS bekritiseerd, vooral om hun rol in Vietnam.

massa-lijn

In haar strijd tegen het kapitalisme vormde de conceptie van de "massa-lijn" de leidraad voor de SP. Dit strategische leerstuk, dat door het MLCN eigenlijk als eerste op de dagorde was geplaatst en waarmee de KENml in de praktijk een begin had gemaakt, bepaalde voor een groot deel het gezicht van de SP. Op initiatief van de SP werden "massa-organisaties" opgericht(32), die op een afgebakend terrein de strijd dienden te voeren voor de directe belangen van het volk. Door de acties te concentreren op deelen als bijvoorbeeld de milieubelasting of de woningnood, hoopte de SP zo veel mogelijk mensen te mobiliseren, ongeacht hun politieke overtuiging. Het uiteindelijke doel van de SP, de omverwerping van het kapitalisme, behoorde in eerste aanleg op de achtergrond te blijven, want "eenheid van opvatting over het totale probleem kan immers niet bestaan aan het begin van een actie, maar moet juist het produkt zijn van de praktische ervaringen die daarin worden opgedaan".(33)

In de acties die door de "massa-organisaties" werden gevoerd schoof de SP

zichzelf niet op de voorgrond, om te voorkomen dat mensen zich hierdoor zouden laten afschrikken. Hierbij wees de partij met een schuin oog naar de "nieuwe" KENml het éénrichtingsverkeer van de voorhoedepartij naar de massa af, en betoonde zij zich een voorstander van de in de conceptie van de "massa-lijn" aangeduide wisselwerking tussen revolutionairen en volk. Niettemin achtte de SP de partij van wezenlijk belang om de door de "massa-organisaties" ondernomen specifieke acties tegen concrete misstanden naar het hogere plan van de strijd om de politieke macht te tillen. De partij werd in dit verband als het onontbeerlijke mechanisme gezien dat de belangenstrijd moest omzetten in de klassenstrijd. De "massa-organisaties" waren dan ook niet zozeer doel op zich, als wel een politiek instrument van de SP en een recruteringsreservoir voor nieuwe partijleden. In feite waren zij niet meer dan door de SP gecontroleerde mantelorganisaties. Op afdelingsvergaderingen werden partijleden geïnstrueerd met betrekking tot het "massa-werk"(34); op landelijk niveau zouden vrijwel alle kopstukken van de verschillende organisaties zitting hebben in het Politburo, het dagelijks bestuur van de SP.(35)

massa-organisaties

In de jaren zeventig beschikte de SP over een aantal "massa-organisaties", die alle op een verschillend maatschappelijk terrein actief waren of een verschillende doelgroep hadden. Twee organisaties, Arbeidersmacht en de Bond van Huurders en Woningzoekenden (BHW) waren al in 1970 in Rotterdam gevormd onder auspiciën van de KENml. Na de breuk in 1971 kwamen zij onder de hoede van de SP. De BHW werd opgericht om de belangen van de "gewone mensen" te kunnen verdedigen tegen de speculatie-drift van de kapitaalbezitters. Het aktiecomitee Arbeidersmacht maakte in de Rotterdamse havenstaking van 1970 enige furore. Het streven om Arbeidersmacht daarop te laten uitgroeien tot een landelijke, "rode" vakbond had echter niet het gewenste resultaat. De SP zette vervolgens het bedrijvenwerk op een laag pitje; Arbeidersmacht was daarna nog hoofdzakelijk in Oss actief.

Het Komitee Van Mens Tot Mens (VMTM) was de "massa-organisatie" waarvan de SP zich bediende in haar strijd tegen het imperialisme. In september 1972 werd het Komitee in het leven geroepen om te protesteren tegen de rol van de VS in Vietnam. Later werden nog acties ondernomen tegen de apartheid in Zuid-Afrika en de plaatsing van nieuwe kernwapens door de NAVO.

In januari 1973 werd door de milieu-organisatie Centraal Aktiecomitee Rijnmond en door de aan de SP gelieerde BHW gezamenlijk het Milieu Aktiecentrum Nederland (MAN) opgericht. Zijn belangrijkste wapenfeit was een grootscheepse handtekeningenactie tegen de milieubelasting in 1975.

In 1975 breidde de SP haar activiteiten uit tot het gebied van de gezondheidszorg. De Stichting Ons Medies Centrum (OMC), strikt genomen geen "massa-organisatie", opende in dat jaar op instigatie van de SP in Oss haar

eerste huisartsenpraktijk. Later volgden dergelijke praktijken in Nijmegen en Zoetermeer. Eén van de oogmerken van de Stichting was haar patiënten ervan bewust te maken dat de gezondheidszorg in de eerste plaats een politieke aangelegenheid is, aangezien medische klachten veelal samen zouden hangen met de maatschappelijke verhoudingen. Eveneens in 1975 werd de Vereniging Voorkomen Is Beter (VVIB) opgericht met als doelstelling de invoering van een jaarlijkse gezondheidstest voor iedereen. Het lidmaatschap van de VVIB was niet geheel vrijblijvend. Van de leden werd verwacht "dat zij de denkbeelden van de vereniging over de gezondheidszorg zullen uitdragen..., overal waar ze met andere mensen in aanraking komen".(36)

Niettegenstaande het feit dat de "massa-organisaties" volgens opgave van de SP aanzienlijke resultaten boekten, verdwenen zij tegen het eind van de jaren zeventig vrijwel allemaal van het toneel. Afgezien van het Komitee Van Mens Tot Mens, dat in 1981 nog één keer in het geweer zou komen, bleven alleen de medische centra van de SP doordraaien.(37) De plaats van de "massa-organisaties" lijkt echter te zijn ingenomen door de Hulp- en Informatiedienst (HID), waarmee de SP in januari 1978 van start ging. Bij de Dienst kon de achterban van de partij terecht met vragen over juridische, medische of milieu-aangelegenheden.

partijleven

Het lidmaatschap van de SP was in de eerste helft van de jaren zeventig zeker geen papieren aangelegenheid. Evenals dat het geval was bij haar voor-ganger, de KENml, hield het vele verplichtingen in. Zo werd van partijleden, die pas na een periode van kandidaat-lidmaatschap konden toetreden, verwacht dat zij "bij alles de strijd voor het socialisme op de eerste plaats laten komen". In de praktijk wilde dit vaak zeggen dat het partijbelang primair diende te staan. Daarnaast behoorden de leden praktisch werk te verrichten, hetgeen doorgaans in de "massa-organisaties" geschiedde, of door colportage met De Tribune. Tenslotte werd van de leden verlangd dat men intensief deel zou nemen aan de marxisme-leninisme-scholingen en zou afrekenen met de "burgerlijke opvattingen over kritiek en zelfkritiek".(38)

In de eerste jaren van het bestaan van de SP domineerde het partijlidmaatschap vaak het hele persoonlijke leven van het partijlid. Koos van Zomeren, die in die tijd een vooraanstaande positie binnen de SP bekleedde maar in het midden van de jaren zeventig uit de partij zou stappen, somt in zijn roman De Witte Prins (1985) al de opofferingen op die een partijlid zich getroostte:

"Om te beginnen offerden we onze vrijheid... Je gaf je individualiteit prijs... voor een kritiekloze onderwerping aan de partij... Je deed afstand van je maatschappelijke loop-baan... Studies werden afgebroken om in de fabriek te gaan werken... Familiebanden bezweken... Oude vriendschappen verwelkten... Je offerde je veiligheid... Je offerde je geld... Er werd armoede geleden... Je offerde je tijd... Dat alles offerde

je op en nog veel meer - maar dan was je nog aller-minst verzekerd van het predikaat goed partijlid. Bij het minste of geringste vergrijp tegen de partijlijn, ook als deze lijn pas nadien werd vastgesteld, werd je voor het afdelings-peleton gesleept... Voor het front van de kameraden werd je aangepakt met vernietigende kwalificaties als kleinburgerlijke neigingen en liberale tendensen. En net zoals een ketterproces moest uitmonden in een bekentenis, diende kritiek te worden volmaakt door zelfkritiek. Wie de wereld wil verbeteren is niets te dol. De partij erkende geen meningsverschillen."(39)

5. transformatie en demaoïsatie

Tot ongeveer het midden van de jaren zeventig kan de SP worden gerekend tot de maoïstische stroming in Nederland. Ten aanzien van vraagstukken als de weg naar het socialisme, de aard van de burgerlijke democratie, het karakter van de Sovjet-Unie en dergelijke nam zij standpunten in die regel-recht teruggingen tot de Chinese opstelling in de Sino-Sovjet controverse. Op het strategische vlak baseerde de SP zich op de maoïstische conceptie van de "massa-lijn", waaraan zij gestalte gaf door de oprichting van verschillende "massa-organisaties". Daarnaast werden de ontwikkelingen in China welwillend gevolgd.

Na 1975 geraakte de SP echter in een transformatieproces, dat zich zowel op het ideologische als op het organisatorische niveau voltrok. In dit proces, waarin de partij langzamerhand loskwam van haar maoïstische grondslagen, paste de SP zich min of meer aan bij de Nederlandse omstandigheden of, wellicht nauwkeuriger, poogde zij zich te conformeren aan de opvattingen van wat door haar het "gewone volk" werd genoemd. De SP schoof geleidelijk aan een aantal leerstellingen van Mao terzijde en trachtte zich te ontdoen van haar sektarische imago.(40) Tegelijkertijd werd in organisatorisch opzicht gestreefd naar een verbreding van de ledenaanhang. Het idee van de kaderpartij werd evenwel niet volledig verlaten (zie paragraaf VII). Hoewel de beproefde werkwijze van de "massa-lijn" gehandhaafd bleef, kwam aan het systeem van de "massa-organisaties" eveneens een einde. De "demaoïsatie", zoals het transformatieproces kan worden getypeerd, lijkt aan het begin van de jaren tachtig te zijn voltooid. Symbolisch hiervoor is het verdwijnen van de laatste maoïstische reminiscentie, de aan Het Rode Boekje ontleende ondertitel van De Tribune, "durf te strijden, durf te winnen", in 1980.

afwenden van china

Over de factoren die een rol hebben gespeeld bij het inzetten van het veranderingsproces kan niets met absolute zekerheid worden gesteld. Mogelijkerwijs zijn de stagnatie in de organisatorische ontwikkeling van de partij in het midden van de jaren zeventig (zie paragraaf VII) en de teleurstellend verlopen

Kamerverkiezingen van 1977 hierbij van invloed geweest. Niet onwaarschijnlijk is dat de ontwikkeling in de buitenlandse politiek van China, die steeds meer de vijanden van de Sovjet-Unie als vrienden van Peking ging omhelzen, van belang is geweest bij de herbezinning van de SP op de Volksrepubliek China en partijvoorzitter Mao. Al in 1975 sprak een delegatie van de SP tegenover de Chinese ambassadeur hierover haar verontrusting uit.(41) Enige jaren later erkende de partij ruiterlijk, niets meer van het buitenlands beleid van Peking te begrijpen.(42) Een gevolg van de heroverweging van de internationale politieke verhoudingen door de SP was dat zij na verloop van tijd meer begrip kreeg voor de positie van de Sovjet-Unie.

Ondanks alle twijfels over China behield de SP, naar buiten toe tenminste, nog alle vertrouwen in het "denken van Mao". Na het verscheiden van de partijvoorzitter in 1976 stuurde de SP een condoleantietelegram naar de Chinese ambassadeur waarin zij zich gelukkig prees deelgenoot te zijn van Mao's erfenis. De SP zag "geen enkele aanleiding om van de door zijn gedachten geïnspireerde weg af te wijken, gezien de resultaten die wij daarmee boeken".(43) Toch keerde Mao's naam niet meer terug in de kolommen van De Tribune. Een jaar later verdween eveneens de advertentie waarin overwegend maoïstische propagandaliteratuur werd aangeboden, uit het partijorgaan. Ook China zelf, ooit het "lichtend voorbeeld" van de SP, werd sindsdien doodgezwegen. Later zou de SP trouwens vaststellen dat "de bestaande socialisties georiënteerde landen geen voorbeeld kunnen zijn voor onze oplossing in Nederland".(44)

demaoïsering van de beginselen

In de "face-lift" die de SP in de tweede helft van de jaren zeventig onderging bleef de ideologie niet buiten schot. In de eerste plaats raakte het maoïstische leerstuk van de gewelddadige revolutie op de achtergrond. Nog in 1975 had de SP met nadruk beweerd dat de vreedzame overgang naar het socialisme onmogelijk en een revolutie derhalve noodzakelijk was. Nadien deed de partij er het zwijgen toe. De reden hiervoor was volgens SP-voorman Bob Ruers dat het de mensen kopschuw zou maken: "Je moet uitgaan van de mensen, dus niet reppen over de revolutie. Veel mensen begrijpen dat niet".(45)

Het uit het vizier raken van de revolutie ging vergezeld van een herwaardering van het parlement. Was de SP in haar beginjaren van mening dat dit "kletscollege" zou worden opgedoekt wanneer de arbeidersklasse aan de macht zou zijn gekomen, later beschouwde zij de parlementaire democratie wat positiever als het meest democratische systeem dat onder het kapitalisme mogelijk was. Ofschoon de SP nog altijd beweert weinig fiducie te hebben in de mogelijkheid de maatschappij langs parlementaire weg grondig te kunnen veranderen, investeerde zij volgens voorzitter Van Hooft wel een miljoen gulden in de verkiezingscampagne die haar in 1986 een Kamerzetel moest opleveren.(46)

organisatorische wijzigingen en partijleven

In de tweede helft van de jaren zeventig onderging de SP enige organisatorische wijzigingen. Als gevolg van het streven van de SP om haar achterban te vergroten, werd in 1977 het zogenaamde "ondersteunend lidmaatschap" ingevoerd. De "ondersteunende" leden staan de partij vrijwel uitsluitend in financieel opzicht bij en hoeven in tegenstelling tot de "gewone" leden niet actief deel te nemen aan allerlei partijwerkzaamheden. In hoeverre de SP er door de versoepeling van de toelatingseisen in is geslaagd meer leden te werven, valt moeilijk vast te stellen (zie paragraaf VII).

Ook de "massa-organisaties" van de SP ontkwamen niet aan veranderingen. De Hulp- en Informatiedienst, die in 1978 was opgericht, nam gaandeweg de plaats in van het MAN, de BHW en de VVIB. Daarbij heeft het er alle schijn van dat deze "massa-organisaties" een stille dood zijn gestorven.⁽⁴⁷⁾ Het is niet onwaarschijnlijk dat de SP tot deze reorganisatie heeft besloten vanwege het feit dat de betreffende organisaties, ondanks de grote successen die zij volgens de SP behaalden, niet in staat bleken hun achterban bij de Kamerverkiezingen van mei 1977 te mobiliseren ten gunste van de moederpartij.

Van lieverlede nam de SP afstand van het straffe regime dat het partijleven aanvankelijk kenmerkte. In 1986 gaf partijvoorzitter Van Hooft toe dat de SP in haar beginjaren wel wat erg hard van stapel was gelopen: "We waren toen wel een beetje te fanatiek. Nu zijn we wel relativerender geworden. Toen moest het, toen zou het gebeuren...".⁽⁴⁸⁾ Van het fabriekswerk was men allang afgestapt; later werden gewezen studenten aangespoord hun studie te voltooien, zodat de partij kon profiteren van hun deskundigheid.

6. de SP als "Vox Populi"

Na de breuk met de KENml in 1971 zette de SP de populistische traditie binnen het maosme voort. De partij riep zichzelf uit tot "stem des volks"⁽⁴⁹⁾, die beter dan wie ook in staat zou zijn te weten wat er onder de volksmassa's leefde. De pretentie van de SP stoelde op haar toepassing van de "massa-lijn", die naar haar stellige overtuiging het de partij mogelijk maakte van de wil van het "gewone" volk kennis te nemen. Uitgangspunt voor de activiteiten en de opstelling van de SP was de in de wijken en buurten gepeilde mening van de "gewone" man - of althans de perceptie die de SP daarvan had -, die daarna min of meer tot richtsnoer of norm voor verder handelen werd verheven. Terwijl de partij zich opwierp als pleitbezorgster van het "gewone" volk, waren voor haar doorgaans de opvattingen die in de arbeidersklasse leefden doorslaggevend, omdat deze groepering vanwege het feit dat zij het meest werd uitgebuit de leidende rol in de strijd om het socialisme zou vervullen.⁽⁵⁰⁾ Vanaf het begin af aan is de SP zeer beducht geweest voor stellingnames die haar van de bevolking zouden kunnen isoleren. "Het publiek moet zich met ons werk kunnen vereenzelvigen", aldus enkele kopstukken van de SP in 1974, die daaraan toevoegden dat de SP zich nooit tegen de massa zal afzetten.⁽⁵¹⁾ Ook de voorman van "Arbeidersmacht", Jan Marijnissen, is deze

mening toegedaan. De SP voert slechts uit wat het volk eist, want "het gaat er niet om wat wij vinden, maar wat de mensen van ons willen".(52)

feminisme en gastarbeid

Met de conceptie van de "massa-lijn", die de demaoïsatie van het einde van de jaren zeventig had overleefd(53), bleef in de jaren tachtig het populistische karakter van de SP onverlet. Na de metamorfose lijkt dit aspect zelfs nog wat meer op de voorgrond te treden. Het kenmerkende element van het populisme van de SP, namelijk de aanspraak dat zij als enige de kennis in pacht denkt te hebben van wat er in de arbeidersklasse en onder de bevolking leeft, kwam onverbloemd tot uiting in de geruchtmakende brochures over feminisme (1980) en gastarbeid (1983) en haar verweer op de kritiek die deze opriepen.(54)

Op grond van de "nauwe kontakten" die de SP met arbeidersvrouwen zegt te onderhouden komt de partij tot de conclusie dat deze vrouwen in het feminisme geen oplossing zien. Arbeidersvrouwen voelen zich niet door hun man onderdrukt, maar samen met hun man door de bazen uitgebuit. Het feminisme wordt dan ook door de SP veroordeeld omdat het de tegenstellingen tussen mannen en vrouwen aanwakkert, daarmee de aandacht van de klassenstrijd afleidt en zodoende in feite het kapitalisme in de kaart speelt.

Op basis van hetzelfde procédé komt de SP tot haar standpunt over gastarbeid. Als niet meer dan een "spreekbuis" van wat er onder de mensen leeft bepleit de partij in de opzienbarende brochure Gastarbeid en Kapitaal een oplossing om een einde te maken aan de "vlees-noch-vis-situatie" waarin de buitenlandse werknemers in Nederland zouden verkeren. Door de SP wordt voorgesteld gastarbeiders na verloop van tijd te laten kiezen tussen remigratie naar het land van herkomst of integratie in en aanpassing aan de Nederlandse samenleving. Indien er niets gebeurt dan zal volgens de SP de problematiek van de gastarbeid, bevorderd door het "verdeel- en-heers principe" van het kapitalisme, leiden tot het ontstaan van een groep "tweederangsburgers".(55)

Als een nieuw element in het populisme van de SP dook aan het begin van de jaren tachtig de angst op voor alles wat verdeeldheid kan zaaien onder het door de partij zo gekoesterde "gewone" volk. Enerzijds werd deze vrees ingegeven door de opvatting dat alleen het kapitalisme wel vaart bij een verdeelde arbeidersklasse of een gefragmenteerde bevolking. Anderzijds speelden echter ook overwegingen van meer nostalgische aard een rol. Volgens de SP wordt de saamhorigheid van het "gewone" volk bedreigd en aangetast door het alom gepropageerde individualiseringsproces, de af-nemende sociale contrôle en de toenemende werkloosheid. Tegenover het "ieder-voor-zich-enGod-voor-ons-allen-gedoe", dat slechts leidt tot een kille, onleefbare maatschappij, grijpt de SP in haar verkiezingsprogram van 1986 bijna hunkerend terug naar het verleden:

"Wat voor samenleving we ook bekijken in het verleden, altijd

zien we dat de zwakken beschutting bij elkaar zoeken en dat ze zich organiseren. Daar was volop menselijke warmte, echte hartelijkheid en onderling hulpbetoon. Op die manier was het ondanks moeilijkheden, onderdrukking en ontberingen, toch de moeite waard om te leven. Op die manier konden mensen samen wat bereiken, samen wat veranderen. De maatschappij was niet alleen een ekonomies begrip, maar ook een samenleving van mensen".(56)

7. partijopbouw, organisatorische en electorale ontwikkeling

partijorganisatie

De partijorganisatie van de SP is gebaseerd op het leninistische principe van het democratisch-centralisme. Alleen dit beginsel stelt volgens de SP de revolutionaire partij in staat onder alle omstandigheden doeltreffend op te treden. Bij het democratisch functioneren van de SP worden door gewezen leden overigens nogal eens vraagtekens geplaatst.(57) De interne organisatie van de SP laat zich moeilijk vaststellen, omdat de statuten van de partij niet te achterhalen waren.(58) Het volgende beeld, dat is geschetst op grond van beschikbare gegevens uit partijbrochures en dergelijke, pretendeert daarom niet volledig te zijn.

De basiseenheid van de SP is de afdeling. Deze mag niet meer dan 20 leden tellen, omdat zij anders zou inboeten aan slagvaardigheid. Wanneer het ledental het maximum overschrijft, wordt de afdeling gesplitst. De afdeling wordt geleid door het afdelingskomitee, gekozen door de afdelingsvergadering. Het hoogste partijorgaan is het Kongres, dat eens in de 1 à 2 jaar bijeenkomt. Tot de taken van het Kongres behoort het uitstippelen van de partijlijn en de verkiezing van het Politiek Buro, het dagelijks bestuur van de SP. Samen met vertegenwoordigers van alle afdelingen vormt het Politiek Buro het Centraal Komitee, dat tussen de Kongressen het hoogste partij-orgaan is.

In de loop van de jaren zeventig werd de organisatie van de SP enigszins gewijzigd (zie schema II). In 1977 versoepelde de partij haar toelatingseisen met de introductie van het "ondersteunend" lidmaatschap. Van de "ondersteunende" leden werd door de SP vrijwel alleen een financiële bijdrage gevraagd. Anders dan de "doorsnee" leden van de SP behoefden zij niet actief deel te nemen aan het partijwerk. De nieuwkomers kregen echter na hun toetreding geen volwaardige posities binnen de partij toebedeeld. Kennelijk uit vrees met de nieuwe aanwas het paard van Troje binnen te halen, werd het zwaartepunt van de besluitvorming aan de basis verlegd van de afdelingsvergadering naar de "politieke werkvergadering", die uitsluitend uit "kaderleden" bestaat. Deze werkvergadering kiest het afdelingskomitee, waar-van de voorzitter qualitate qua zitting heeft in het distriktsbestuur,

een nieuwe bestuurslaag die door de groei van de SP noodzakelijk werd geacht. Elk distrikt vaardigt weer twee leden af naar het Centraal Komitee (of Landelijk Bestuur), dat voor de rest wordt aangevuld op het partijcongres. Het

niet-kaderlid, dat zijn invloed niet via de getrapte verkiezingen tot gelding kan brengen, kan wel via de afdelingsvergadering enige invloed uitoefenen op de samenstelling van de afvaardiging naar het Kongres. Het Centraal Komitee kiest het Dagelijks Bestuur (de benaming Politiek Buro schijnt niet meer gangbaar te zijn).(59)

Schema II: Globale organisatiestructuur van de Socialistiese Partij

ledental

De SP is altijd uiterst karig geweest in het verstrekken van mededelingen over de omvang van haar ledenbestand. Toch valt uit de spaarzame informatie onder enig voorbehoud het onderstaande beeld te reconstrueren, waaruit duidelijk een opgaande lijn in het ledental van de SP blijkt. Na de splitsing tussen KENml en SP in 1971 hield de laatste groepering volgens eigen zeggen tweederde van het totale aantal leden over, naar de mening van partijvoorzitter Hans van Hooft zo'n 200 mensen.(60) In de jaren na de breuk zou de SP aanzienlijk zijn gegroeid. Naar alle waarschijnlijkheid lag het ledental in 1973 zo rond de 600, en een jaar later op 1.200.(61) Medio 1975 deelde de SP mee tegen de 70 afdelingen te hebben, waarmee haar leden-aanhang gelet op het afdelingsmaximum toen hooguit 1.400 kan hebben bedragen.(62) Deze aantallen wijken overigens sterk af van schattingen van buitenstaanders, die het ledental van de SP voor 1974 op 300 en voor 1976 op 550 houden.(63)

De ledenaanwas van de SP lijkt zich na 1975 te hebben voortgezet, waarschijnlijk mede onder invloed van de versoepeling van de lidmaatschapseisen door de invoering van het "steunlidmaatschap" in 1977. Niettemin lijkt het ledental van 12.000, dat in mei 1977 in de landelijke pers werd gemeld, niet geheel reëel(64), alhoewel de SP zelf beweerde dat zich tijdens de campagne voor de Kamerverkiezingen "duizenden" nieuwe leden hadden aangemeld.(65) Omdat de SP nadien een absoluut stilzwijgen bewaarde, valt het moeilijk deze getallen op hun juiste waarde te beoordelen. Pas in 1986 deed de SP weer van zich spreken, toen Van Hooft in een interview bekend maakte dat zijn partij 10.000 leden had.(66) Met deze ledenstand zou de SP op dat moment ongeveer even groot zijn als de CPN, en aanzienlijk omvangrijker dan PPR en PSP.

organisatorische ontwikkeling

Afgezien van het ledental kan van de organisatorische ontwikkeling van de SP eveneens een indruk worden verkregen wanneer het aantal plaatsen in oogen-schouw wordt genomen waarin de SP over afdelingen beschikte. De weergave hiervan in een tijdsreeks in figuur I, waarvoor de gegevens zijn ontleend aan de in elke De Tribune gepubliceerde lijst met afdelingsadressen, biedt een vollediger overzicht dan mogelijk was bij het in kaart brengen van de

Figuur I: Aantal plaatsen met afdelingen van de Socialistische Partij

ledenaanhang van de SP. Tot het midden van de jaren zeventig was het overigens mogelijk dat de SP in één plaats meer afdelingen had; later is de partij afgestapt van het splitsen van afdelingen. Overduidelijk komt uit figuur I de organisatorische uitbouw van de SP naar voren. Begonnen in november 1971 in 12 plaatsen, wist de partij in de onderhavige periode het aantal vestigingsplaatsen bijna te verachtvoudigen. Voor zover gegevens over de ontwikkeling van het ledenbestand bekend zijn, corresponderen deze min of meer met deze tendens. Opvallend is de periode van achteruitgang in 1975 en stagnatie vanaf medio 1977 tot medio 1981. Grosso modo valt dit tijdvak samen met het hiervoor beschreven transformatieproces, waarin de SP in de tweede helft van de jaren zeventig verkeerde. Gelet op de stijging van het aantal vestigingsplaatsen vanaf het midden van 1981 lijkt het erop, dat deze heroriëntatie de SP geen windeieren heeft gelegd. Ook nu bleek de organisatorische uitbouw echter geen continu proces, want na 1983 stakte de groei weer.

Figuur II: geografische spreiding van de Socialistiese Partij (1974-1986)

geografische spreiding

Op basis van de gegevens van de vestigingsplaatsen kan een beeld van de geografische verspreiding van de SP in de tijd worden verkregen. Wanneer de grote steden buiten beschouwing worden gelaten, kan het gebied in het oosten van Brabant en het noorden van Limburg als de thuishaven van de SP worden aangemerkt, zoals waarneembaar is in figuur II. De opkomst van de SP in dit deel van Nederland had plaats in een periode waarin de katholieke hegemonie onder de Moerdijk door deconfessionalisering en ontzuiling langzaam afbrokkelde. Van het politieke vacuüm dat met de teloorgang van het KVP-bolwerk in het zuiden van Nederland ontstond, wist de SP een zeer bescheiden deel op te vullen. Door zich op lokaal niveau zeer actief te betonen tegen allerlei vermeende misstanden, slaagde de partij erin voet aan de grond te krijgen. Gewapend met de strategie van de "massa-lijn" verspreidde de SP zich vanuit het zuiden over de rest van Nederland. Traag maar gestaag breidde de partij haar posities uit, met name in de Randstad. Afgezien van enkele grotere steden bleken grote delen van oost- en noord Nederland echter nog onbereikbaar.

verkiezingen

Ondanks haar grote aversie van parlementaire activiteiten besloot de SP in 1973 tot deelname aan de gemeenteraadsverkiezingen van het jaar daarop. Als reden werd hiervoor door de SP aangevoerd, dat gemeenteraad en parlement zo mogelijk gebruikt moesten worden voor socialistische propaganda en om de buitenparlementaire akties te kunnen ondersteunen. Daar-naast meende zij dat het de hoogste tijd was dat ook in het parlement "de stem van de gewone man" werd gehoord en dat de burgerlijke democratie het best van binnenuit ontmaskerd zou kunnen worden.

In mei 1974 deed de SP in twaalf steden mee aan de raadsverkiezingen. De gemeentes waarin de SP met een lijst uitkwam waren zorgvuldig geselecteerd: alleen die plaatsen kwamen in aanmerking waar de SP zich in de akties een zekere reputatie had opgebouwd, waarbij lokale kopstukken van de diverse "massa-organisaties" tot lijstaanvoerders werden aangewezen. Deze strategie leverde de SP in Oss drie en in Nijmegen twee raadszetels op. In verkiezingsanalyses werd een duidelijk verband gesignaleerd tussen buitenparlementaire akties van de SP en haar verkiezingsresultaten(67), zij het dat de SP niet per definitie hoog scoorde in plaatsen waarin zij activiteiten had ontplooid. Ook bij de volgende gemeenteraadsverkiezingen oogste de SP met haar beproefde strategie in het oog lopende successen. Bij een toenemend aantal plaatsen waarin zij kandidaten stelde, sleepte zij in de raadsverkiezingen uit de periode 1978-1986 respectievelijk 9, 22 en 41 zetels in de wacht. In figuur III zijn de stemtotalen weergegeven. Eenmaal tot de gemeenteraad doorgedrongen wist de SP haar posities, geschraagd door allerlei akties, doorgaans uit te bouwen. Zo behaalde zij in 1986 in Oss ruim 21% van de stemmen.

Figuur III: op de Socialistiese Partij uitgebrachte stemmen bij verschillende verkiezingen (1974-1986)

In 1977 deed de SP voor het eerst mee aan de Kamerverkiezingen. Onder meer door een nogal eigentijdse toepassing van de "massa-lijn" - via een enquête in De Tribune kon het lezerspubliek over allerlei zaken zijn oordeel geven - werd het verkiezingsprogramma samengesteld. Verder paste de SP de succesvolle werkwijze van de raadsverkiezingen toe: aktievoerders die in de "massa-organisaties" hun sporen hadden verdiend en op enige landelijke bekendheid konden rekenen kwamen bovenaan de kandidatenlijst te staan. Op landelijk niveau bracht deze strategie de SP echter niet het gewenste resultaat. Ook bij de volgende parlementsverkiezingen bleek dat de SP in eerste instantie een partij is die gebonden is aan de plaats of regio waarin zij door het voeren van akties enige bekendheid heeft verworven. Zodra de SP de stap waagt naar de landelijke politiek, zijn andere factoren op haar van invloed. Overduidelijk bleek dit nog eens bij de Kamerverkiezingen van 1986. Toen de SP in maart van dat jaar bij de raadsverkiezingen ruim 60.000 stemmen behaalde terwijl zij slechts in 61 gemeentes deelnam, verkeerde de partij in een euforiestemming, omdat deze uitslag omgerekend goed zou zijn geweest voor één Kamerzetel. Enkele maanden later, bij de parlementsverkiezingen, behaalde de SP amper de helft van de kiesdeler. De klap kwam des te harder aan omdat de SP vergeleken met de Kamerverkiezingen van 1982 zelfs bijna een derde van haar electoraat had verspeeld (zie figuur III).

slot

Zo'n kwart eeuw nadat het maoïsme in Nederland voor het eerst opdook, lijkt alleen de SP het versplinteringsproces dat deze beweging bij uitstek kenmerkte, te hebben overleefd. Volgens uit 1981 daterende gegevens leidden de maoïstische groeperingen toendertijd een zieltogend bestaan (68); nadien

is eigenlijk weinig meer van hen vernomen. Dat de SP het lot van haar verwanten niet heeft gedeeld lijkt te zijn gelegen in haar breuk met het verleden. De gedaantewisseling van een maoïstische groepering naar een - "ouderwetse, degelijke en gewone" socialistische partij maakte de SP voor een groter publiek acceptabel, maar bracht haar niet de gehoopte landelijke doorbraak. De metamorfose heeft de partij echter niet van alle maoïstische invloeden ontdaan. Het "denken van Mao" liet zijn sporen na in de populistische opstelling van de SP, die de partij soms over enigszins behoudende paden deed voeren. Kritiek alsof de SP populistisch zou zijn wordt door haar overigens geenszins hoog opgenomen. Voorzitter Van Hooft vat deze kwalificatie eerder op als een geuzennaam: "Als zij ermee willen zeggen dat wij geboren en getogen zijn onder de gewone mensen, dan kan ik het alleen maar als een eretitel beschouwen".(69)

noten

1. De Groene Amsterdammer, jg. 110 (1986), nr. 17 (23 april), blz. 7.
2. Dat colporterende leden van de SP als zodanig betiteld worden, heeft de auteur vernomen uit de mond van een vooraanstaand lid van deze partij.
3. Zie De Tribune, jg. 21 (1985), nr. 18 (20 sept.), blz. 18.
4. Zie voor de rol van de CPN in de Sino-Sovjet controverse A.A. de Jonge. Het communisme in Nederland. De geschiedenis van een politieke partij. Den Haag, 1972, blz. 141-147.
5. Geciteerd bij De Jonge, Het communisme in Nederland, blz. 151.
6. Zie voor het ontstaan en de ontwikkeling van de maoïstische oppositie G. Harmsen. "Wat leden der CPN over De Groot's politiek zeggen", in: Buiten de Perken, 28 nov. 1964, blz. 13-20, en G. Harmsen. "Tegen arbeiderisme en sociologisme", in: Nederlands Kommunisme. Gebundelde opstellen. Nijmegen, 1982, blz. 291-295.
7. Harmsen, Nederlands Kommunisme, blz. 292-293.
8. Zie de beginselverklaring van het MLCN in De Rode Tribune, (1968), nr. 11, blz. 13.
9. Harmsen, Nederlands Kommunisme, blz. 293. Zie bijvoorbeeld ook A. Meulenbelt. De Schaamte Voorbij. Amsterdam, 1978. Blz. 115.
10. Zie hiervoor onder meer M. Meisner. "Leninism and Maoism: Some Populist Perspectives on Marxism-Leninism in China", in: The China Quarterly, (1971), nr. 45 (jan./march), blz. 2-36, en S.R. Schram. The

Political Thought of Mao Tse-tung. Enlarged and revised edition. Harmondsworth, 1971, blz. 110.

11. Het Rode Boekje. Citaten uit het werk van Mao Tse-toeng. Utrecht, 1967, blz. 13 (nr. 6).

12. Op.cit., blz. 18 (nr. 23). Zie voor de leidende rol van de communistische partij ook onder meer de nrs. 1, 19, 26 en 35.

13. Op.cit., blz. 69 (nr. 155) en blz. 70 (nr. 158). Zie voor de populistische kijk op het volk ook onder meer de nrs. 153, 154 en 156.

14. Op.cit., blz. 73 (nr. 162).

15. Op.cit., blz. 74 (nr. 166).

16. Zie de beginselverklaring van de KENml in De Rode Tribune, (1970), nr. 2, blz.9-10.

17. Zie hiervoor onder meer H. Kijne, Geschiedenis van de Nederlandse studentenbeweging 1963-1973. Amsterdam, 1978, blz. 156- 162, en J. Janssen en P. Voestermans. De verguisde universiteit. Een cultuur-psychologisch onderzoek naar voorbije en actuele ontwikkelingen in de Nijmeegse studentenwereld. Meppel, 1978, blz. 202-204.

18. Harmsen, Nederlands Kommunisme, blz. 295, en Kijne, Geschiedenis van de Nederlandse studentenbeweging, blz. 162, zien een verband tussen het feit dat de KENml in deze steden enig houvast vond en de betrekkelijke zwakte van de traditionele arbeidersbeweging in deze steden.

19. Volgens Harmsen, Nederlands Kommunisme, blz. 294, telde de KENml in 1971 100 à 150 leden.

20. Diskussie. Gezamenlijke uitgave van SP en KENml. S.l., s.a. (1975), blz. 34.

21. K. van Zomeren. De Witte Prins. Amsterdam, 1985, blz. 87.

22. Dit verschijnsel deed zich niet alleen in Nederland, maar ook elders in West-Europa voor. Zie voor de Duitse situatie bijvoorbeeld G. Langguth. Die Protestbewegung in der Bundesrepublik Deutschland 1968-1976. Keulen, 1976.

23. De Tribune, jg. 13 (1977), nr. 5, blz. 9.

24. Een dergelijk verschijnsel is overigens niet zonder historisch precedent.

In het 19e eeuwse Rusland trokken jonge studenten, afkomstig uit adellijke kringen naar het platteland om van de boeren te leren en hen het socialisme te verkondigen. De drijvende kracht van deze "narodniki" of populisten was een allesoverheersend schuldgevoel, dat de rijkdommen waarin zij en hun familie baadden bijeen was gegaard door uitbuiting en onderdrukking van de boerenstand.

25. Haagse Post, jg. 68 (1981), nr. 16 (18 april), blz. 6.

26. Het ledental van de KENml zou zijn geslonken van 250 in 1976 (zie Accent, jg. 9 (1976), nr. 43 (23 okt.), blz. 34), tot 50 in 1981 (zie Haagse Post, jg. 68 (1981), nr. 16 (18 april), blz. 11).

27. Onze partij. Rotterdam, 1974, blz. 77.

28. Diskussie, blz. 38.

29. De Groene Amsterdammer, jg. 109 (1985), nr. 14 (3 april), blz. 16.

30. Beginnelsen van de Socialistiese Partij. Rotterdam, 1974. Als toelichting hierop verschenen eveneens in Rotterdam in 1974 in de serie "Op naar het socialisme" achtereenvolgens Een maatschappij voor mensen, Onze partij, Onze wereldbeschouwing en Een schoon milieu.

31. Onze partij, blz. 82.

32. Enkele waren al in 1970 door de KENml opgericht, zoals Arbeidersmacht en de Bond van Huurders en Woningzoekenden (BHW).

33. Diskussie, blz. 6.

34. Diskussie, blz. 11.

35. Zie Accent, jg. 9 (1976), nr. 43 (23 okt.), blz. 33-34.

36. De Tribune, jg. 12 (1976), nr. 1, blz. 16.

37. Zo werden MAN, BHW en VVIB nog wel uitgebreid genoemd in de eerste uitgave van Wat we willen, wat we doen. Rotterdam, 1978 (blz. 11-15), maar niet meer in de tweede uitgave Wat we willen, wat we doen. 'n Socialisties perspectief. Rotterdam, 1983.

38. Onze partij, blz. 65, 59.

39. Van Zomeren, De Witte Prins, blz. 86-88. Zie ook Meulenbelt, De Schaamte Voorbij, blz. 111-115.

40. Zo staakte de SP met de brochure Hoe wij Angola zien. Een antwoord aan de dikhuiden van de KEN. Rotterdam, z.j. (1976), de ideologische haarkloverijen met de KENml. Tegelijkertijd werd voorlopig de kritiek op de CPN stopgezet.
41. Koos van Zomeren in De Groene Amsterdammer, jg. 109 (1985), nr. 14 (3 april), blz. 16.
42. De Tribune, jg. 13 (1977), nr. 13, blz. 12.
43. De Tribune, jg. 12 (1976), nr. 18, blz. 8.
44. Wat we willen, wat we doen, uitgave 1983, blz. 12.
45. De Groene Amsterdammer, jg. 110 (1986), nr. 17 (23 april), blz. 8.
46. Nieuwsblad van het Noorden, 29 maart 1986, blz. 4.
47. Zie noot 37. Onduidelijk is of de SP deze "massa-organisaties" ooit formeel heeft opgeheven.
48. De Groene Amsterdammer, jg. 110 (1986), nr. 17 (23 april), blz. 7.
49. Zie onder meer Onze partij, blz. 66.
50. Zie hiervoor De tribune en de kpn/ml in de strijd voor het socialisme. Rotterdam, 1972, blz.38, alsmede Onze partij, blz. 87.
51. Interview met Daan Monjé, Koos van Zomeren en Hans van Hooft in Radikaal, jg. 8 (1974), nr. 14/15 (7 sept.), blz. 7. Niet vermeld is van wie de geciteerde uitspraak afkomstig is.
52. De Groene Amsterdammer, jg. 98 (1974), nr. 25 (12 juni), blz.7.
53. Nog in 1986 beheerde Bob Ruers expliciet dat de SP zich op de "massa-lijn" baseerde, hetgeen inhield: "naar de mensen toegaan, kijken wat er leeft". Zie De Groene Amsterdammer, jg. 110 (1986), nr. 17 (23 april), blz. 7.
54. Arbeidersvrouw en Feminisme. Rotterdam, 1980, en Gastarbeid en Kapitaal. Rotterdam, 1983.
55. Gastarbeid en Kapitaal, blz. 20.
56. De SP maakt er werk van. Programma Tweede Kamerverkiezingen 1986,

p. 9.

57. Zie bijvoorbeeld de ingezonden brief van een vijftal geroyeerde leden van de SP in de Martinikoerier, (1978), nr. 27 (okt.), blz. 13, 15, en Koos van Zomeren in De Groene Amsterdammer, 3 april 1985, blz. 16-17.

58. Volgens de ingezonden brief in de Martinikoerier (zie noot 57) hebben doorsnee-partijleden gewoonlijk geen inzage in de statuten.

59. Volgens informatie van de SP-afdeling Groningen.

60. Nieuwsblad van het Noorden, 29 maart 1986, blz. 4.

61. K. van Zomeren, toen nog partijlid, beweerde in De Groene Amsterdammer, jg. 97 (1973), nr. 34 (22 aug.), blz. 3, dat de SP in 1973 in 22 steden afdelingen had, in sommige plaatsen zelfs meer dan één. Gelet op het maximum van 20 leden per afdelingen telde de SP toen minimaal zo'n 400 leden. Omdat in de brochure Diskussie, blz. 10, wordt gesteld dat het aantal leden in 1974 verdubbelde en daarmee op 1.200 uitkwam (zie de Haagse Post, jg. 61 (1974), nr. 39 (28 sept.), blz. 26) lijkt het ledental in 1973 circa 600 te hebben bedragen.

62. De Tribune, jg. 11 (1975), nr. 12, blz. 7.

63. Accent, jg. 9 (1976), nr. 43 (23 okt.), blz. 33.

64. NRC/Handelsblad, 16 mei 1977.

65. De Tribune, jg. 13 (1977), nr. 8, blz. 16.

66. Nieuwsblad van het Noorden, 29 maart 1986, blz. 4. Moeilijk met dit ledental in overeenstemming te brengen zijn de opgaves van het ledental in 1986 in de stad Groningen: 1.000 (de Groninger Gezinsbode, 17 maart 1986); Oss: 1.000; Hilversum: 300 (Informatiepakket van de PSP over de SP (1986), blz. 7). Het is bepaald niet aannemelijk dat bijna een kwart van het ledenbestand van de SP slechts in deze drie steden zou wonen.

67. Zie bijvoorbeeld Vrij Nederland, jg. 35 (1974), nr. 23 (8 juni), blz. 1.

68. In 1981 had de KENml nog 50 leden, de KAOml ook 50, en de GML ongeveer 30 leden. Zie de Haagse Post, jg. 68 (1981), nr. 16 (18 april), blz. 11. De GML is overigens nog steeds actief in de haven van Rotterdam.

69. De Tribune, jg. 18 (1982), nr. 15/16 (20 aug.), blz.